

Карпінська Л. Л.,

викладач кафедри іноземних мов

Одеської національної академії харчових технологій

СИМВОЛІКА САДУ У ТВОРАХ О. УАЙЛЬДА ТА РОЛЬ МОВНО-ВИРАЖАЛЬНИХ ЗАСОБІВ У ЇЇ ЗОБРАЖЕННІ

Анотація. Статтю присвячено розкриттю семантики символу саду в творах О. Уайльда. Розглядаються літературні і міфологічні джерела символики дерев і квітів. Визначаються функції мовно-виражальних засобів у реалізації авторського задуму.

Ключові слова: сад, символ, метафора, алітерація, стилістична інверсія.

Постановка проблеми. У 1870–1880-х рр. у французькій літературі виник новий широкий напрям – символізм. Вийшовши за межі країни, він швидко охопив усі сфери творчості – від музики до живопису – і, наче хвиля, пройшов по всій Європі. На рубежі XIX – XX ст. символізм став універсальним явищем у європейській культурі. Стверджувалося, що реальність можна осягати тільки інтуїтивно й емоційно за допомогою символів, або знаків, які умовно виражають суть будь-яких реалій.

Зображення за допомогою символу не втратило своєї актуальності і в мистецтві нашого часу. Характерна риса символізму – прагнення до нових експериментів. У сучасній літературі різні автори часто передають читачу не буквальный образ, а переживання, настрої, емоційний стан за допомогою оригінальних метафор і алегорій. У цьому відношенні становить інтерес творчість О. Уайльда, одного з найяскравіших представників символізму в європейській культурі, чий твори досі викликають суперечки лінгвістів і літературознавців.

Декодування окремих одиничних символів у творах О. Уайльда було порушено в дисертаційних дослідженнях російських філологів О.В. Ковальнової та А.Ю. Івлевої. Однак ця тема не стала основною метою їх праць, виконаних на стику літературознавства і філософії. Проте філологічний аналіз художнього тексту передбачає взаємодію літературознавчого і лінгвістичного підходів до нього.

Метою статті є аналіз символіки О. Уайльда і стилістичних засобів, використаних для її зображення. Для досягнення мети дослідження поставлені такі завдання:

- встановити значення символів і проаналізувати їх роль у цьому контексті;
- виділити в тексті стилістичні прийоми і визначити їх функції;
- навести приклади аналогій в українській літературі.

Матеріалом для дослідження послужили прозові твори О. Уайльда короткого жанру, написані в різні часи, у яких відобразилася система його основних символів.

Виклад основного матеріалу. Через усю творчість англійського письменника пройшов символічний образ квітучого саду, наповнений різними конотаціями і багатю семантичною значимістю.

У його створенні автор опирався на традиції світової та англійської літератури. Уявлення про прекрасний небесний сад, або Едем, в якому почалася історія всього людства, беруть свій початок у ранніх середньовічних трактатах і біблійних текстах.

Осмилення саду як символу й образу душі людини, можна знайти в книзі Пісні Пісень Соломона та ранньої християнської іконографії. Пізніше, в XVI ст., В. Шекспір, опираючись на старозавітний контекст і дотримуючись традицій філософії Ренесансу, порівнював сад із людиною, а квіти і бур'яни, які ростуть в ньому – із символами чеснот або гріхів [1, с. 95].

У XVII ст. на основі біблійних сюжетів англійський поет Д. Мільтон у поемі «Втрачений рай» створив ідилічний образ едемського пейзажу, під впливом якого британська аристократія почала розбивати сади в піднесеному «мільтонівському» стилі. Пізніше правила і звичаї садівництва, що утвердилися в країні, зробили сад майже обов'язковим атрибутом національного побуту Англії [1, с. 96].

Середньовічна філософська думка, флористична символіка В. Шекспіра, поезія Д. Мільтона вплинули на подальший розвиток англійського символізму. Спираючись на біблійну метафору й алегоричні образи поезії Відродження, О. Уайльд в казці «The Selfish Giant» розповів свою історію про втрачений і знайдений Едем. Казка відкривається описом весняного саду, наповненого голосами дітей і дзвінким співом птахів.

Это был большой красивый сад, и трава там была зеленая и мягкая. Из травы тут и там, словно звезды, выглядывали венчики прекрасных цветов, а двенадцать персиковых деревьев, которые росли в этом саду, весной покрывались нежным жемчужно-розовым цветом, а осенью приносили сочные плоды. На деревьях сидели птицы и пели так сладко, что дети бросали игры, чтобы послушать их пение [2, с. 395].

У цьому описі відображені канони естетики і теологічні уявлення епохи Відродження, згідно з якими сади мали містити в собі все, що умовно могло нагадувати про Едем – плодів дерева, прекрасні квіти, співочих птахів. У богослов'ї їх уявляли як досконалий світ взаємин людини з природою, символ раю на землі [3, с. 21].

В англійському тексті для зображення весняних дерев і солодкого співу птахів автор використовує прийом алітерації: *blossoms of pink and pearl, The birds sat on the trees and sang so sweetly* [4, р. 41]. Красу квітів письменник передає порівнянням їх із зірками, посилюючи епітетом *beautiful* і стилістичною інверсією. *over the grass stood beautiful flowers like stars* [4, р. 41].

Однак вигляд уайльдівського саду тісно поєднаний із поведінкою і характером головного героя оповідання. Велетень оголоджує свої володіння високою товстою стіною, і в них настає вічна зима. Покриті снігом дерева застигають від холоду. Стіна символізує відчуженість від навколишнього життя і духовну ізоляцію казкового персонажа. Природа стає співзвучною його емоційному стану. Але з відродженням внутрішнього світу Велетня відроджується і природа. Після повернення до саду дітей у ньому знову з'являються квіти й оживають дерева. Тому образ саду в цьому творі можна розглядати як сюжетну метафору, яка позначає внутрішній стан душі дійової особи в розповіді.

У фіналі казки Уайльд описує незвичайне дерево, яке раптово розквітло посеред зими «чудовим білим кольором»; під ним лежав мертвий Велетень. У цьому місці для залучення уваги читача автор використовує стилістичну інверсію: *In the farthest corner of the garden was a tree quite covered with lovely white blossom* [4, с. 50]. Чудове дерево є біблійної алюзії на раннє лютневе цвітіння мигдалю в Палестині. Згадка про квітуче мигдальне дерево міститься в старозавітній книзі Екклезіаста. У біблійному прочитанні воно є символом старості, сивини і смерті: *и зацветет миндаль, <...> ибо отходит человек в вечный дом свой, и готовы окружить его по улице плакальщицы* (Еккл. 12:5) [5, с. 474].

В оповіданні «The Canterville Ghost» письменник знову звертається до символіки мигдалю, де цвітіння дерева стає знаком того, що головний персонаж, змучений привид, знайшов бажаний спокій і вічний сон у саду Смерті. Особливого значення в описі набувають назви рослин.

Далеко-далеко, за сосновым бором... есть маленький сад. Трава там густая и высокая, там белеют звезды цикуты, и всю ночь там поет соловей. Он поет до рассвета, и холодная хрустальная луна глядит с вышины, а исполинское тисовое дерево простирает свои руки над спящими [2, с. 253].

У середні віки в Британії замість біблійних пальмових гілок традиційно використовували гілки тиса, й останній день великого посту називали «тисовою неділею». Тисове дерево, яке було одним із небагатьох вічнозелених рослин країни, часто висаджувалося біля церков як символ смерті і воскресіння. Латинська назва дерева *táxus* походить від *toxicum*, що означає «отрута» [6, с. 412]. Деревна тисова отрута викликає зупинку дихання, серця і смерть. Інша рослина, що згадується Уайльдом, цикута, в Стародавній Греції була засобом страсти. Вважається, що настій цикути випив Сократ. Також в одному з епізодів п'єси «Макбет», повторюючи символіку античності і середньовіччя, В. Шекспір розповідає про зілля з тисових гілок і листя цикути, яке варили три відьми.

В оригінальному тексті оповідання за допомогою повтору лексеми *night* О. Уайльд фіксує увагу читача на нічному присмерку, яким був оповитий сад Смерті: *nightingale sings all night long. All night long he sings* [4, с. 257]. Для зображення картини ночі також використовується метафора, в якій квіти цикути уподібнюються до білих зірок: *great white stars of the hemlock*. Яскраво сяючий місяць зображується епітетами, виділеними алітерацією для посилення експресії: *cold crystal moon*. Таким чином, в оповіданні «The Canterville Ghost» в концепті саду автор висловив ідею смерті за допомогою рослинних символів і поетичного опису ночі.

Нове художнє значення знаходить опис саду в казці «The Nightingale and the Rose». У цьому оповіданні О. Уайльд використовує сюжет персидської легенди: соловей, побачивши прекрасну квітку, притиснув її до грудей, поранився шипом, і кров птаха пофарбувала білі пелюстки троянди. Однак в англійській літературі символи солов'я і троянди набули іншого змісту. У сонетах Шекспіра троянда є метафорою ідеальної краси, краси, над якою не владний час [7, с. 3, 56]. У вірші Д. Кітса «Ode to a Nightingale» соловей втілює ідеалізований образ поета. Аналогічне трактування можна знайти в нарисі «Defence of poetry» у П. Шеллі, де письменник зазначає: *Поэт – это соловей, который поёт во тьме, услаждая своё одиночество дивными звуками*, і в такому значенні О. Уайльд відтворив цей символ у своєму оповіданні [8].

Сад для Солов'я – це світ, де зі звуків його пісні та з крові народжується Троянда. Образ саду у цій казці, як стверджує О.В. Ковальова, набуває значення майстерні художника, в якій Соловей-поет створює для людей прекрасну квітку, інакше кажучи, свій витвір мистецтва [9, с. 143]. Іменник «троянда» вживається з епітетом *marvelous* – *чудова, дивовижна*.

Образ екзотичного саду з гранатовими деревами вимальовується в збірнику казок під назвою «A House of Pomegranates». У сучасних виданнях творів О. Уайльда цю назву помилково перекладено як «Гранатовий будиночок». Але в казках збірки письменник не зображує гранатові будови. Слово *house* вжито метафорично, під ним мається на увазі географічна область, або ареал поширення гранатових дерев. Займаючись перекладом творів Уайльда, К. Чуковський у своєму есе запропонував назву «*Под сенью гранатов*», під нею вийшло в 1911 р. одне з перших російських видань англійського письменника. Гранатові дерева і плоди згадуються в різних казках цього збірника як особливість національного колориту, бо дія оповідань відбувається в південних і східних країнах, – наприклад, в Іспанії, як у казці «The Birthday of the Infanta». Потрібно згадати, що назва міста і цілої області Іспанії, Гранаді, утворені від назви цього дерева, і напіврозкритий плід граната зображений на її гербі. Одна з казок збірки «The Birthday of the Infanta» починається з живописного опису королівського саду Іспанії.

Высокие полосатые тюльпаны навывтяжку стояли на своих стеблях, словно длинные шеренги солдат, и вызывающе смотрели через газон на розы, говоря: «Смотрите, теперь мы такие же пышные, как и вы!». Алые бабочки с золотой пыльцой на крылышках навещали по очереди все цветы; маленькие ящерицы выползали из трещин стены и грелись, недвижные, в ярком солнечном свете; гранаты лопались от зноя, обнажая свои красные, истекающие кровью сердца. Даже бледно-желтые лимоны, свешивавшиеся в таком изобилии с полуствольных решеток и мрачных аркад, казалось, обрели под чудесным солнечным светом более насыщенный оттенок, а магнолии раскрыли свои большие шарообразные цветы, словно выточенные из слоновой кости, и наполнили воздух тяжелым сладким ароматом [2, с. 315].

В описі саду відображено похмура пишність іспанського двору. Лексичний ряд назв екзотичних дерев у поєднанні з кольоровими прикметниками відтворює барвистий колорит південної природи. Епітети *sweet heavy* – *важкий солодкий* передають аромат рослин. За допомогою прийому порівняння О. Уайльд персоніфікує образ квітучих тюльпанів. Їх вигляд в оригінальному тексті підкреслений алітерацією: *The tall striped tulips stood strait up upon their stalks* [4, с. 115] і передається прислівником *defiantly* – *зухвало; демонстративно*. Мешканці саду втілюють гордовитість та ідеал холодних придворних манер. Автором відзначені потемнілі аркади, тріщини в стінах, напівзотлілі решітки. Колір зрілих гранатових плодів метафорично уподібнюється кольору крові. Далі читач дізнається про зруйноване сімейне життя короля, про смерть молоді королеви, що була отруєна його братом, про Святу Інквізицію і про спалення на багаттях сотень «еретиків». Сад логічно є продовженням палацового життя і виступає як локальна метафора для характеристики іспанських придворних звичаїв.

У казці «The Star-Child» письменником зображено сад злого чарівника: за стіною, *затіненою великим гранатовим деревом, цвіли чорні маки* [2, с. 370]. Символіка макових квітів сходить до міфологічних уявлень античної культури: у Стародавньої

Греції мак був знаком сну, смерті і забуття. Таким чином, письменник характеризує жорстокого чарівника за допомогою художньої деталі в описі його саду.

У казці «The Fisherman and his Soul» автор згадує про східні сади з тюльпанами. На Сході квіти тюльпанів стали символом однієї з османських династій, яка перебувала при владі; вони відтворювалися у фресках, рельєфах і керамічних плитках, які прикрасили перебудований османами Стамбул. Слово «тюльпан» походить від турецько-перського *tülband* – назви тканини, яка використовувалася для тюрбанів.

Сад был обильно орошаем водой. В нем были посажены тюльпаны, ночные красавицы и серебристый алоэ. Как тонкая хрустальная тростинка, повисла во мгlistом воздухе струйка фонтана. И кипарисы стояли, точно догоревшие факелы. На ветвях одного кипариса распевал соловей [2, с. 356].

Наявність водойми або фонтанів у саду є основною рисою східного стилю. Вони завжди розміщувалися так, щоб в будь-якому місці можна було чути, як шумить вода. Мусульмани вважають воду священною, оскільки вона дає всім життя, і без неї райський сад неможливий. Описуючи фонтан, з метою виділити цю деталь, О. Уайльд використовує відразу кілька стилістичних засобів: інверсію, метафоричне порівняння й епітети. *Like a slim reed of crystal a fountain hung in the dusky air* [4, с. 187]. Зображення саду передає східну екзотику країни.

Сад, як філософське розуміння людського життя і навколишньої дійсності, в якій є і світлі, і темні сторони, згадується в листі-сповіді автора «De Profundis». О. Уайльд вважав, що, щоб пізнати життя, потрібно скуштувати всі плоди з її саду.

Помню, как сказал одному из моих друзей, <...> что мне хочется отведать всех плодов от всех деревьев сада, которому имя – мир, и что с этой страстью в душе я выхожу навстречу миру. Таким я и вышел в мир, так я и жил. <...> Я всецело обратился к деревьям той стороны сада, которая казалась залитой золотом солнца, и отвернулся от другой стороны, стараясь избежать ее теней и сумрака, – писал Оскар Уайльд [2, с. 1153]

В українській літературі також часто зустрічається опис саду і в символічному значенні, і як особливість національного побуту, наприклад, у Т. Шевченка й І. Нечуя-Левицького. Алегорію саду використовував В. Сосюра в своїй поезії для створення образу України. Різноманітну символіку рослин можна знайти і у віршах О. Олеся, М. Вороного, П. Филиповича.

Висновки. Описи в О. Уайльда виконують функцію передбачення подій і розвитку сюжету. Письменник створює мозаїчний образ саду, акцентуючи увагу на окремих художніх деталях. Він широко використовує метафори, метафоричні епітети, прийом порівняння, стилістичну інверсію, алітерацію і прийом синестезії (комбінації зорових, нюхових і звукових відчуттів).

За частотністю сад – це провідний образ у творчості письменника. У кожному творі він зображений з індивідуалізованою конкретністю, а символічні образи різних квітів і дерев збагачують його новим змістом. О. Уайльд бере символи з античної та східної літератури, біблійних текстів, філософії Ренесансу, англійської поезії, переробляючи і переосмислюючи широко відомі у світовій культурі сюжети й образи. Завдяки стилістичній філігранній обробці й авторській фантазії він перетворює їх в оригінальні твори. Темою подальших досліджень може стати більш глибоке вивчення алюзій і ремінісценції у творчості письменника.

Література:

1. Бартош Н.Ю. Образ сада в романе О. Уайльда «Портрет Дориана Грея». Сибирский филологический журнал. 2009. № 1. С. 95–99.
2. Уайльд О. Полное собрание прозы и драматургии в одном томе. Москва: Альфа-книга, 2008. 1264 с.
3. Лихачев Д.С. Пoesия садов. Москва: Наука, 1982. 344 с.
4. Wilde O. Fairy Tales and Stories. London: Octopus Books Limited, 1980. 336 p.
5. Архимандрит Никифор (Бажанов). Библиейская энциклопедия. Москва: Вече, 2012. 656 с.
6. Мак-Ким Дональд К. Вестминстерский словарь теологических терминов / ред. А.Н. Красникова; пер.: И.В. Аверченко. Москва: Республика, 2004. 503 с.
7. Shakespeare W. Sonnets. Новосибирск: Сибирское университетское издательство, 2010. 192 p.
8. 8Перси Биши Шелли. Защита поэзии. URL: http://lib.misto.kiev.ua/POEZIQ/SHELLY/shelley1_10.dhtml.
9. Ковалева О.В. Оскар Уайльд и стиль модерн. Москва: Едиториал УРСС, 2002. 168 с.

Карпинская Л. Л. Символы в произведениях О. Уайльда и роль выразительных средств в их изображении

Аннотация. Статья посвящена раскрытию семантики символа сада в произведениях О. Уайльда. Рассматриваются литературные и мифологические источники символики деревьев и цветов. Определяются функции языковых выразительных средств в реализации авторского замысла.

Ключевые слова: сад, символ, метафора, аллитерация, стилистическая инверсия.

Karpynska L. Symbols in the works of O. Wilde and the role of expressive linguistic means in their depiction

Summary. The article is devoted to determine semantics of the garden symbol in the works of O. Wilde. The literary and mythological origins of the symbolism of trees and flowers are analysed. The functions of linguistic expressive means in realization of the author's intention are defined.

Key words: garden, symbol, metaphor, alliteration, stylistic inversion.